

มรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการดนตรีอาเซียน กรณีศึกษา: บ้านครูดนตรีไทย-ลาว
Residential Architectural Heritage of ASEAN Musicians: The Case Study of Thai and LAO
National Musicians' Residents

สุรพล สุวรรณ¹

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

บทคัดย่อ

มรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสะท้อนภาพองค์ประกอบทั้งการใช้ประโยชน์ทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมวิถีชีวิตจนส่งผลให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของมรดกสถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งสามารถรับรู้ความเป็นท้องถิ่นหรือความเป็นถิ่นที่นั้นๆ ได้อย่างชัดเจนเมื่อองค์ประกอบของภูมิทัศน์ในพื้นที่แห่งนั้นมีความชัดเจนและเป็นเอกภาพบทความทางวิชาการนี้เป็นข้อสังเกตที่ได้จากโครงการวิจัย “โครงการวิจัยสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียน” ซึ่งได้ใช้ระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยที่เน้นเชิงคุณภาพเป็นหลักแต่ยังคงผนวกกับการศึกษาสังเกตถึงรูปแบบการจัดวางผังอาคารการจัดวางผังบริเวณและการใช้ที่ดินโดยรอบตัวเรือนองค์ประกอบภูมิทัศน์และรูปแบบพื้นที่ในเชิงสังคมผลจากการศึกษาวิจัยพบว่ามรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการดนตรีเกิดจากการที่ศิลปินผู้อยู่อาศัยได้ปรับเปลี่ยนรูปทรงทางสถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัยและวิถีชีวิตตลอดจนสภาพแวดล้อมโดยให้สัมพันธ์กับการจัดวางเนื้อที่ใช้งานทั้งภายในและภายนอกเพื่อตอบสนองกิจกรรมในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและยังสามารถปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยได้อย่างประสานกลมกลืนกัน

คำสำคัญ: มรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย อาเซียน การดนตรี

Abstract

For better understanding in the identity of the residential architectural heritage of ASEAN musicians, the unique mixtures of cultural and natural environments including man-made environments have to be explored. According to the research, the Residential Architectural Heritage of ASEAN Musicians: The Case Study of Thai and LAO National Musicians' Residents, this particular paper examines the architectural characteristics through the explanation of the pattern of settlement and its surrounding, and building use and its space arrangement. The study mainly used qualitative techniques of primary data gathered. These were combined with on-site observation and reviews recorded for triangulation of information. The research findings illustrate that the cases consist of both tangible and intangible aspects of the cultural and architectural heritages. The residents can adapt themselves to respond to globalization and demands in their daily lives. However, at the same time, they still maintain their own cultural characteristics.

Keywords: Residential Architectural Heritage ASEAN Musicians

¹ รองศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

1. บทนำ

เนื่องในโอกาสที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษาในปีพุทธศักราช 2558 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ร่วมกับ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จึงขออน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อม จัดแสดงงานนิทรรศการ "มรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ" ถวายพระเกียรติขึ้น โดยเป็นการ ค้นคว้าวิจัยสถาปัตยกรรม บ้านที่จัดสร้างเครื่องดนตรีหรือบ้านนักดนตรีของประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ โดยนำผลที่ได้มาจัดแสดงงานนิทรรศการ สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมอนุรักษ์มรดกคุณค่าทางวัฒนธรรมไทย และด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงมีต่อการดนตรีไทยมาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งทรงเปี่ยมด้วยพระปรีชาสามารถในศาสตร์ สาขาศรียางคศิลป์เป็นอย่างยิ่งทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ทรงเป็นผู้นำในการส่งเสริมกิจการด้านดนตรีไทยให้ดำรงอยู่อย่าง มั่นคง ทั้งยังทรงพระราชทานพระราชวโรกาสให้ประชาชนชาวไทยชื่นชมในพระอัจฉริยภาพหลายวาระ ตลอดจนพระองค์ท่าน ทรงเอาพระทัยใส่แต่ศิลปชิ้นครุอาวุโส ให้มีขวัญและกำลังใจในการที่จะอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ และได้ถ่ายทอด องค์ความรู้ด้านดนตรีไทยให้คงอยู่สืบไป

โดยทั้งนี้ "สถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ" แหล่งมรดก ทางวัฒนธรรมที่สำคัญโดยเฉพาะทางดุริยางคศิลป์ และมีเอกลักษณ์ของวิถีการอยู่อาศัยที่ผนวกการดนตรีไว้ด้วยกันอย่าง เห็นยวแน่นอนอย่างเป็นอัตตลักษณ์มาแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน อันเป็นการเก็บหลักฐานทางด้านกายภาพที่มีความเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์กันของดนตรี ซึ่งสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกได้คือ สำเนียงของเพลง ชื่อเพลงที่เป็นของประเทศเพื่อนบ้านแล้วมาปรากฏ ร่วมในดนตรีไทย ซึ่งมีคุณค่าความงามของมรดกที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ควรค่าแก่คนรุ่นหลังจะรักษาและทำนุบำรุงไว้ โดยวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อเกิดพระเกียรติและถวายพระพรชัยมงคลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษาในปี พ.ศ. 2558 และแสดงถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเทพรัตน ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่มีต่อการดนตรีไทย เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย สถาปัตยกรรมและการดนตรีไทยซึ่งเป็น เอกลักษณ์ประจำชาติไทยและอาเซียน โดยเผยแพร่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ แก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจได้ศึกษา เพื่อสร้างบรรยากาศทางด้านวิชาการ และเป็นการบูรณาการพันธกิจด้านการจัดการเรียนการสอน การวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริการวิชาการแก่สังคม ให้เกิดเป็นกิจกรรมที่พัฒนาศักยภาพนักศึกษาและ คณาจารย์ และเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักศึกษา และประชาชน ผู้สนใจ ให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ

วิธีการเก็บข้อมูล

บทความทางวิชาการฉบับนี้ได้เขียนขึ้นจากโครงการวิจัย "โครงการวิจัยสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรีสู่สำเนียง ดนตรีไทยร่วมอาเซียน" โดยได้ใช้รูปแบบและวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลักเช่นการการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งนี้ผู้เขียน ยังเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบถึงข้อมูล ในปัจจุบันของพื้นที่ศึกษาเช่นความเป็นอยู่วิถีชีวิตเป็นต้นพร้อมทั้งจัดทำแผนที่ และรังวัดจากสำรวจอีกด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะตัวบ้านครูดนตรีหนึ่งหลังเท่านั้น ซึ่งเป็นแหล่งถ่ายทอดทางวัฒนธรรมด้าน ดนตรีสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน สรุปวิจัย และจัดแสดงนิทรรศการฯ พ.ศ. 2558 ได้นำเสนอ 2 หลัง ดังนี้ คือ

- บ้านครูนนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ ประเทศไทย และ
- บ้านครูสมจิตร ใจสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว

ทั้งนี้ ได้สรุปการเลือกบ้านครุตนตรีอาเซียน จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญดนตรีอาเซียนและผู้เชี่ยวชาญสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อนำไปสู่การเก็บข้อมูล ดังนี้คือรองศาสตราจารย์อรรณพ บรรจงศิลป์ รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท ชันศิริ รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ อาจารย์ปิ๊บ คงลายทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงษ์ลดดา ธรรมพิทักษ์กุล และอาจารย์สัญญา สุพิพัฒน์มงคล

2. กรอบแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และคณะ (สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2522) กล่าวว่า การดำเนินชีวิตที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งสุขและทุกข์ มนุษย์จะรู้สึกสุขใจและ ภาคภูมิใจเสมอ เมื่อหวนรำลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา ประสบการณ์เหล่านั้นทำให้ชีวิตปัจจุบันมีความหมาย (Meaning) และ สร้างความหวังที่จะดำเนินชีวิตอันสดใสต่อไปในอนาคต

เหตุการณ์ที่ผ่านมา นั้น ทำให้มนุษย์มีจิตใจผูกพันต่อสถานที่ (Sense of Place) ที่ตนเคยดำรงชีวิตมาอย่างแนบแน่น จนเกิดความรู้สึกยึดถือเอาสถานที่เหล่านั้น เป็นถิ่นของตน (Sense of Belonging) ฉะนั้น คำว่า “บ้านเกิดเมืองนอน” จึงเป็นสื่อความหมายที่ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของความหวงแหน และ ความรักต่อถิ่นที่พำนัก ความรู้สึกดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นมีความหมาย วิถีชีวิตที่จะดำเนินอย่างมีความหมายนั้น

Christian Noborg-Schultz (สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2522) สถาปนิก และนักคิดที่มีชื่อเสียงในปัจจุบันกล่าวว่า “มวลชีวิตทั้งหลาย ย่อมดำเนินไปท่ามกลางแผ่นดิน และบรรยากาศที่แวดล้อม ฉะนั้นการตระหนักถึงคุณค่าของผืนดินและแผ่นฟ้า ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแก่ชีวิตทั้งมวล มนุษย์จำต้องรู้จักการเรียนรู้และประสานชีวิตให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ ด้วยความรักความเคารพ และความเข้าใจ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สร้างความหมายให้แก่ชีวิต”

ดังเช่น มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในเขตมรสุมจำต้องเรียนรู้ และเข้าใจถึงสภาวะลมฝน และระดับของน้ำที่เจิ่งนองเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ในขณะเดียวกัน มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในทะเลทรายย่อมเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางทะเลทรายและลมร้อน ฉะนั้นสิ่งที่มนุษย์สร้าง (Man-Built) จึงก่อให้เกิดความหมายต่อมนุษย์บางสิ่งก็กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์ผูกพันกระนี้เองอดีตหรือประวัติศาสตร์ จึงไม่ใช่สิ่งบังเอิญ (Accident) ที่เกิดขึ้นหากแต่เป็นประวัติศาสตร์ และประสบการณ์ ของมนุษยชาติที่แสดงถึงการดิ้นรน เพื่อความรอดร่วมกันกับธรรมชาติ และ คุณค่าของชีวิตปัจจุบันก็จะไม่สมบูรณ์ หากมนุษย์ละเลยที่จะตระหนักถึงอดีตที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน (Unchanging Past) เพื่อเป็นสื่อชักนำสู่ชีวิตที่สดใสในอนาคต

อดีตที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันหรือ อีกนัยหนึ่ง อดีตที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (Unchanging Condition) ย่อมแบ่งได้เป็นสองลักษณะ ลักษณะแรกได้แก่ อดีตประเภทนามธรรม เช่นประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อถือ ความศรัทธา เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งได้แก่ อดีตประเภทรูปธรรม คือวัตถุสิ่งของทั้งสองลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมมีความหมายกับมนุษย์ และหยั่งรากฝังลึกลงในใจ จนมนุษย์ยึดมั่นเป็นคุณค่าของชีวิต (Quality of life) เสียแล้วความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม

คุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น หมายถึง สิ่งก่อสร้างต่างๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อม ทางกายภาพ ที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไป ตามสภาพแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้นๆ รูปแบบของสิ่งก่อสร้างอาจจะพัฒนาไปจากรูปแบบเดิมโดยปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการพัฒนาเพื่อจะให้มียุคแบบเฉพาะตัวขึ้นได้ อาคารบางหลังเป็นรูปแบบที่นำมาจากท้องถิ่นอีกช่วงก่อสร้าง และช่างฝีมือก็มาจากภายนอก ซึ่งโดยแท้จริงแล้วไม่อาจถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโดยตรง แต่ก็ให้อิทธิพลต่อช่าง หรือ ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ นำไปใช้ผสมผสานกับรูปแบบของท้องถิ่นเกิดมีลักษณะใหม่ที่คลี่คลายไปจากรูปแบบเดิมไปอีก อิทธิพลของรูปแบบจากภายนอกจะมีมากหรือน้อยอยู่ที่ค่านิยมของประชาชน และรูปแบบที่สอดคล้องกับวิธีการก่อสร้าง และความสามารถในการดัดแปลงของช่างในท้องถิ่นนั้นอีกด้วย

เหตุที่ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะถิ่น "การรวมตัวเป็นชุมชนของสังคมเกษตรกรรมสมัยในยุคแรกเริ่มนั้นจะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขหลายประการ เงื่อนไขต่างๆ นั้น จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เป็นวงจรที่ต้องมีการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนาน จนสามารถจัดความขัดแย้งของปัญหาต่างๆ จากเงื่อนไขเหล่านั้นได้เกิดเป็นระเบียบแบบแผน ขอบบังคับตลอดจนคติความเชื่อที่สมาชิกของสังคมยึดถือ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีวินัย และให้สังคมดำรงอยู่ได้ในลักษณะที่ต้องปรับให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมที่เปลี่ยนไปอีกด้วย"

ฉะนั้น สภาพทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนลักษณะหมู่บ้านที่ประกอบด้วยบ้านพักอาศัย อาคารสาธารณะ และสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนชนิดต่างๆ ตลอดจนเส้นทางสัญจรเป็นต้นนั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไข และรูปแบบของการดำรงชีวิตและการจัดระเบียบทางสังคมของแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกันออกไป แม้แต่ชุมชนที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันหากแต่ความเชื่อถือบางประการที่ต่างกัน ก็ยังผลให้เอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนต่างกันไปได้อีก

ดูเหมือนว่าสิ่งปลูกสร้าง และรูปแบบทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นอันเป็นผลของการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตนั้น ล้วนเป็นสื่อความหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชนให้ปรากฏได้ชัดกว่าสิ่งอื่น สมดังคำกล่าวของ Christopher Alexander ดังนี้

"รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเป็นผลจากการแก้ปัญหาที่เหมาะสม" ฉะนั้นรูปทรงอาคารในอดีตที่สมบูรณ์นั้น ย่อมเกิดขึ้นจากขบวนการปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องต่างๆ ให้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพเป็นอยู่ด้วยระยะเวลาที่ยาวนาน (Trial - Error) นั่นเอง

(งามพิศ สัตย์สวณ, 2539) ได้กล่าวในเรื่องเกี่ยวกับ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งมีหลักวิเคราะห์ อยู่ 6 ประเด็น ดังนี้ คือ

1. การประดิษฐ์ (Invention) หมายถึง กระบวนการที่สิ่งต่างๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนทำขึ้นมา เป็นการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา สิ่งใหม่ๆ ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เกวียน รถยนต์ เรือบิน บ้าน หรืออาจเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ เช่น กฎหมาย ค่านิยม อุดมการณ์ใหม่ๆ เมื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาแล้ว มักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมใน ด้านต่างๆ มาด้วย

2. การค้นพบ (Discovery) หมายถึง กระบวนการที่บางสิ่งบางอย่างถูกค้นพบ โดยสิ่งของต่างๆ เหล่านี้มีอยู่แล้ว แต่ไม่รู้จักระทั่งมีคนไปค้นพบสิ่งนั้นเข้า เช่น กระแสไฟฟ้า คือ การค้นพบหลอดไฟ คือ การประดิษฐ์คิดค้น การค้นพบเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

3. การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึง ส่วนต่างๆ ที่เฉพาะของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่งในบางกรณีส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมดังกล่าวจะแพร่กระจายไปยังสังคม ต่างๆ ทั่วโลกการแพร่กระจายเป็นวิธีหนึ่งที่สังคมต่างๆ ได้รับนวัตกรรมซึ่ง คือสิ่งของใหม่ๆ จากภายนอกสังคม การแพร่กระจายเป็นผลมาจากการที่วัฒนธรรมต่างถิ่นมาติดต่อกันไปเรื่อยๆ จนในที่สุดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรมที่มาติดต่อกัน

4. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) หมายถึง ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อชน 2 กลุ่มที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าวการติดต่อเป็นไปในระยะเวลาสั้นๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพลที่ยาวนานแต่ถ้าวการติดต่อกันยาวนานขึ้น อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อกันได้ ซึ่งอาจเป็นการให้อิทธิพลแต่ฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้ นักมานุษยวิทยาใช้คำว่า "Acculturation" เมื่อพูดถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว แต่นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษใช้คำว่า "Culture Contact" ซึ่งมีความหมายคล้ายๆ กัน ศัพท์ทั้ง 2 คำ หมายถึงปรากฏการณ์ที่ 2 วัฒนธรรมที่ต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อยๆ การติดต่อดังกล่าวทำได้หลายทาง เช่น โดยการทำสงคราม การตกเป็นเมืองขึ้น การถูกยึดครองทางการเมือง การตกอยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดินิยม การอพยพ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การค้า การแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยี ในปัจจุบันมีการติดต่อกันในช่วงสั้นๆ เช่น การท่องเที่ยว หรือ ติดต่อกันทางอ้อมโดยการสื่อสารมวลชน และ การแลกเปลี่ยนความรู้ต่างๆ เมื่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน 2 วัฒนธรรมติดต่อกันไปเรื่อยๆ ในที่สุดจะมีผลกระทบ ทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่ง หรือทั้งสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

5. ความทันสมัย (Modernization) หมายถึง ความทันสมัยเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม กำลังพัฒนามากยิ่งขึ้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้น เมื่อสังคมกำลังพัฒนาระบบเอาวัฒนธรรม ทั้งทางวัตถุ และวัฒนธรรมไม่ใช้วัตถุของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุได้แก่ เทคโนโลยีด้านต่างๆ เช่น อุตสาหกรรมการขยายเมือง ด้านการเกษตร สื่อสาร การแพทย์ การศึกษา และด้านอื่นๆ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุของสังคมตะวันตก เช่น ค่านิยม อุดมการณ์ โลกทัศน์ แบบแผนการเลือกคู่ การแต่งงาน ระบบราชการและสิ่งอื่นอีกมาก เมื่อนำมาใช้แล้ว มักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมกำลังพัฒนา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ราบรื่น มักเกิดอย่างต่อเนื่อง หลายอย่างและหลายระดับ ทำให้มีผลกระทบต่อสถาบันสังคมทุกสถาบัน ชุมชนทุกแห่งและมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลังพัฒนา

6. นวัตกรรม (Innovation) หมายถึง กระบวนการรับของใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนมาใช้ในสังคม หรือชุมชนของใหม่ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการสื่อสาร การแพทย์ การขนส่ง การศึกษา การเกษตร หรือการตลาด ส่วนของใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมไม่ใช้วัตถุ เช่น ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ หรือแบบแผน พฤติกรรมใหม่ๆ ในด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากของเดิม

การเปลี่ยนแปลงในสังคมหนึ่งๆ มีอยู่หลายด้านกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงบทบาท (Role Change) การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค (Technical Change) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Societal Change) เป็นต้น ประการที่สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงได้แก่เทคโนโลยี และการศึกษา สำหรับเทคโนโลยีนั้นค่อนข้างสำคัญและน่าสนใจเป็นในเป็นพิเศษ เพราะมีทั้งภาคเทคโนโลยีเกี่ยวกับวัตถุ ซึ่งเป็นเรื่องของวิธีการด้านวิศวกรรมและการแพทย์กับเทคโนโลยีเกี่ยวกับสังคม เช่น วิธีการเกี่ยวกับการบริหารงาน การจัดการธุรกิจการค้า มหาวิทยาลัย การจัดตั้งรัฐบาลที่มาจากประชาชน การส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

บ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียน เพื่อนบ้าน ศึกษาจำนวน 2 หลังได้ดังนี้ คือ

บ้านครุมนตรี ตราโมท (ประเทศไทย)

บ้านครุมนตรี ตราโมท (ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2528) เกิดเมื่อ เกิดวันอาทิตย์ที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2443 ที่บ้านท่าพี่เลี้ยง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

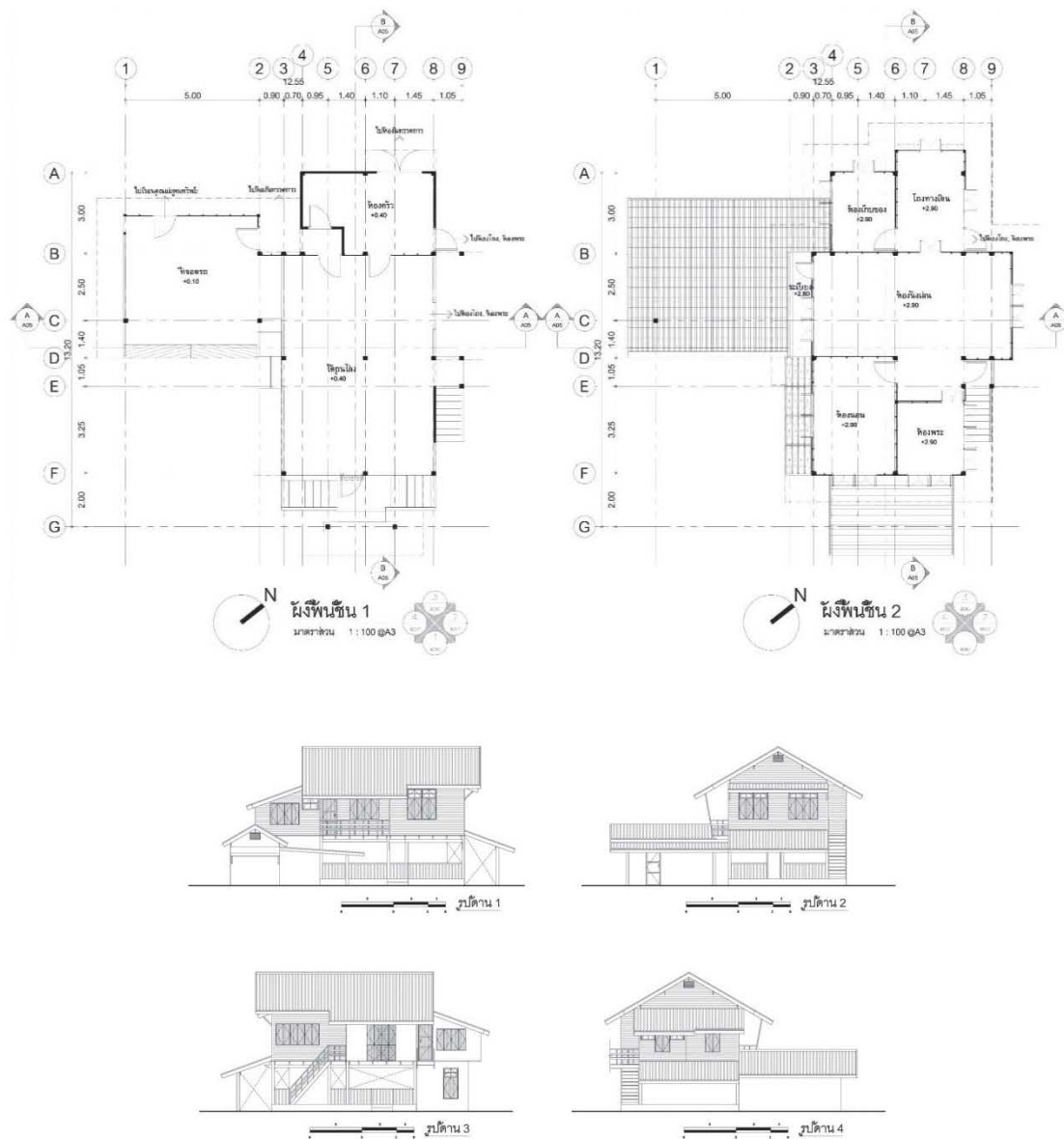
ครุมนตรี ตราโมท มีชีวิตที่ดังอยู่อย่างแน่วแน่ในวิถีความพอดีพอเพียง เรียบง่าย บ้านโสมส่องแสงอันเป็นสถานที่ที่ซึ่งท่านใช้ชีวิตในบั้นปลาย อย่างเรียบง่ายงดงาม ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมได้รับรู้ถึงความเรียบง่าย การมีชีวิตที่สงบภายใต้ความร่มรื่นเขียวขจีของธรรมชาติ ต้นไม้ ในวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของครุมนตรี ตราโมท ได้เป็นอย่างดี

บ้านครุมนตรี ตราโมท เป็นเรือนไม้ 2 ชั้น ตั้งเรือนอยู่ท่ามกลางความร่มรื่นของพรรณไม้ มีการจัดวางตำแหน่งผสมผสานกันทั้งไม้ผล และไม้ประดับอย่างเหมาะสมกลมกลืน มีไม้ดอกผลิดอกส่งกลิ่นหอม ชุ่มประทุมไม้เลื้อยผลิดอกสดประสาธน์อยู่ทำให้ทางเข้าบ้านโสมส่องแสงดูร่มรื่นและสง่างาม ทางเดินเข้าไปยังตัวเรือนลัดเลาะสะพานน้ำโดยที่บนไม้กระดานทางเดินนั้น ยังมีชุ่มไม้ให้ร่มเงาเป็นระยะๆ บ้านครุมนตรีมีการต่อเติมขึ้นจากเดิมให้เป็นเรือนพระเรือนครู มีห้องสังคีตสิทธิ์ในพิธีไหว้ครู ครอบครู และพระพุทธรูปแบบมอญทรงเครื่องแบบพระมหามัณเฑียรอยู่ด้านหลังของเรือนนอน ติดกันเป็นลานจัดกิจกรรมที่ต่อเติมเป็นห้องเก็บรวบรวมเอกสาร และผลงานสำคัญของครุมนตรี ตราโมท นับเป็นเรือนตัวอย่างที่สำคัญของกวีไทย ที่มีมรดกความงามสถาปัตยกรรมอยู่อาศัยอย่างลงตัวและเหมาะสมยิ่ง สภาพแวดล้อมกับที่พักอาศัย

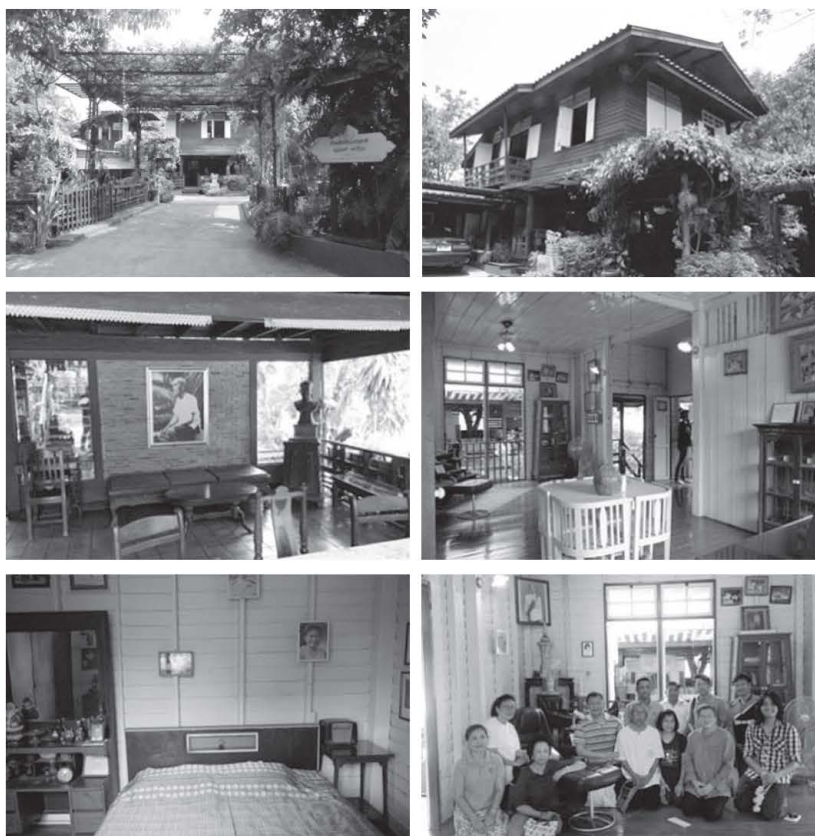
ตัวเรือนมีโครงสร้างทำด้วยไม้เป็นส่วนมากตั้งอยู่บนระบบเสาถาวร การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ตรงไปตรงมา คือเป็นห้องโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่โล่งใช้เป็นที่รับแขก ทำงานนั่งเล่นและรับประทานอาหารบางส่วนถูกกันห้องไว้ต่างหาก

เพื่อความเป็นส่วนตัว เช่น ห้องทำงาน ห้องนอน เป็นต้น สำหรับชาวเรือนใช้เป็นที่ฝึกซ้อม แต่งเพลง รอบๆ เรือนมีการปลูกพืชสวนครัวและพืชอาหารอื่นๆ เช่น มะม่วง รวมถึงพืชที่มีดอกหอมอีกด้วย

ยิ่งไปกว่านั้นด้วยผู้อยู่อาศัยอยู่ในเรือนมาหลายชั่วอายุคนจึงมีทักษะและประสบการณ์ในการดนตรีที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานจึงมีทักษะภูมิปัญญาความสามารถและความชำนาญในการปรับตัวเรือนให้ผสมผสานกับวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากพื้นที่แต่งเพลงที่แวดล้อมด้วยความสงบ มีบรรยากาศโดยรอบเหมาะสมต่อการซ้อมด้วยเช่นกัน

รูปที่ 1 แสดงผังพื้นที่ รูปด้านอาคารเรือนไม้พักอาศัยสองชั้น ชั้นล่างเปิดโล่งเป็นใต้ถุน ส่วนชั้นบนทำเป็นหน้าต่างบานเกร็ดไม้ช่วยให้ มีการระบายอากาศตามธรรมชาติที่ดีมีต้นไม้ล้อมรอบสร้างความสดชื่นสงบร่มเย็น

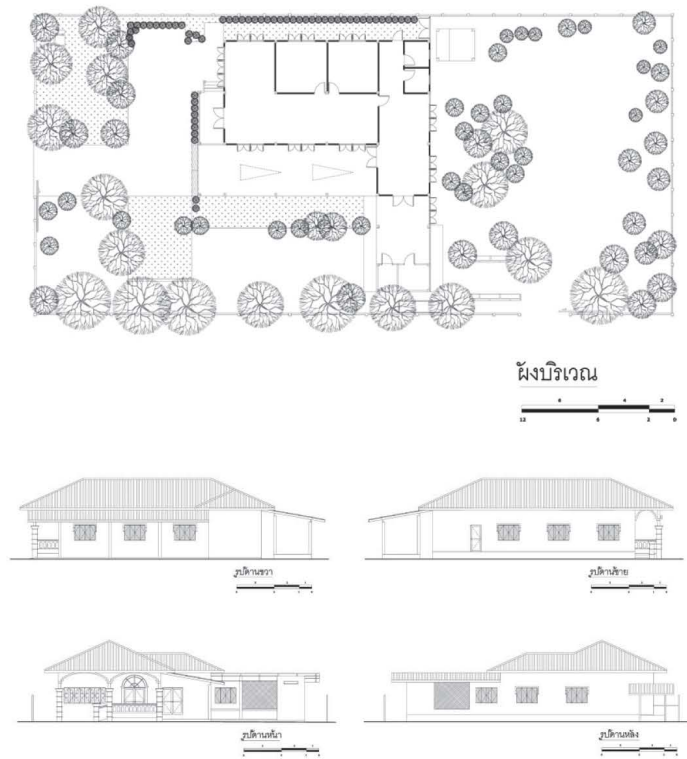
รูปที่ 2 บรรยากาศของที่อยู่อาศัยบ้านครูมนตรีในแต่ละมุม

บ้านครูสมจิตร ไสสุวรรณ (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

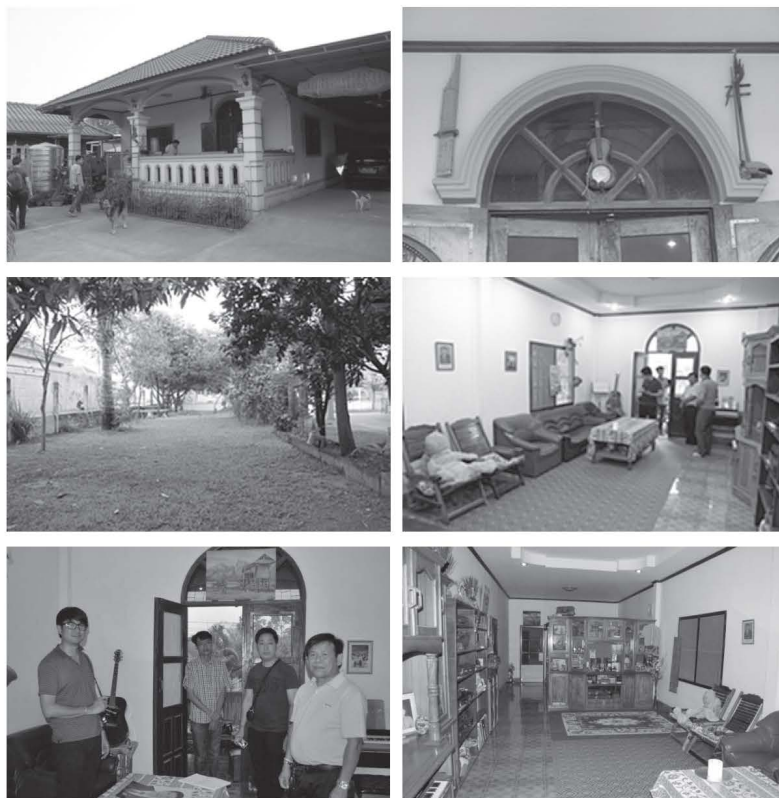
บ้านครูสมจิตร ไสสุวรรณ (ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2553) เกิดเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2493 ปัจจุบัน อาจารย์สมจิตร ดำรงตำแหน่งเป็น รองอธิบดี กรมศิลปากรแสดง กระทรวงแถลงข่าว วัฒนธรรม และ ท่องเที่ยว ครูสมจิตร ไสสุวรรณ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความคิดสร้างสรรค์ในการคิดเพลงและสร้างงานอย่างต่อเนื่อง และเป็นผู้ดำเนินการจัดการแสดงงานศิลปวัฒนธรรมลาวตลอดเวลา

บ้านครูสมจิตร ไสสุวรรณ นั้น เป็นเรือนปูนชั้นเดียว ตั้งเรือนอยู่ท่ามกลางความร่มรื่นของพรรณไม้ มีการจัดวางตำแหน่งเรือนที่สอดคล้องกันกับภูมิทัศน์โดยรอบ ทั้งที่เป็นต้นไม้ และลานโล่ง การจัดวางพรรณไม้ได้มีการปลูกผสมผสานกันได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน บ้างก็เป็นไม้ดอกผลิดอกส่งกลิ่นหอม บ้างก็เป็นพืชสมุนไพร บ้างก็เป็นไม้ผล เมื่อเดินลัดเลาะเข้าไปยังมีซุ้มไม้ให้ร่มเงาเป็นระยะๆ พื้นที่บางส่วนยังถูกจัดวางเป็นพื้นที่เลี้ยงไก่เพื่อการบริโภคครัวเรือนอีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ได้การผ่อนคลายอีกอย่างหนึ่งด้วย

บ้านครูสมจิตร เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมของสังคมยุคใหม่ การจัดวางผังบริเวณบ้าน ค่อยๆ ต่อเติมตามสภาพของสังคมวัฒนธรรมยุคปัจจุบัน บ้านจึงสร้างมุมเขียวชอุ่มจากการจัดสวนโดยมีต้นไม้โดยรอบ โดยการปรับสภาพแวดล้อมให้กลมกลืน ในวิถีชีวิตเพื่อการคิดสร้างสรรค์เพลง และยามพักผ่อน

รูปที่ 3 แสดงผังพื้น รูปด้าน และรูปตัด แสดงลักษณะอาคารเป็นอาคารพักอาศัยชั้นเดียว ที่มีการออกแบบที่เรียบง่าย และยังสามารถออกแบบเพื่อเปิดเชื่อมกับบริบทพื้นที่นอกอาคารเป็นอย่างดี

รูปที่ 4 บรรยากาศตัวบ้านและภายในบ้าน ที่มีการจัดวาง ที่มีระเบียบ สวยงาม และเรียบง่าย

จะเห็นได้ว่า ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบที่เรียบง่าย ตรงไปตรงมา คือเป็นห้องโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่โถงใช้เป็นที่ทำงานนั่งเล่นรับประทานอาหารและหลับนอนมีกันห้องนอนไว้ต่างหากสำหรับหัวหน้าครอบครัว ส่วนผู้อาศัยคนอื่นๆ นอนกางมุ้งอยู่ในห้องโถงซึ่งใช้เป็นที่เก็บของด้วยสำหรับชาวเรือใช้เป็นที่ต้อนรับแขกและพักผ่อนบ้าง เป็นครั้งคราวด้านหลังเรือนเป็นพื้นที่ประกอบอาหารและตั้งส้วมรอบๆ มีการปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงไก่ร่วมด้วย

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บ้านครุมนตรี ตราโมท (ศิลปินแห่งชาติ)

บ้านครุมนตรี ตราโมท มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีความโดดเด่นงดงามมาก โดยเฉพาะตัวเรือนเป็นไม้เก่าแก่ มีต้นไม้อายุร้อยกว่าปีที่สร้างบรรยากาศร่มรื่นเขียวชอุ่มและสดชื่นจึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าผลงานอันมากมายที่ครุมนตรี ตราโมท สร้างไว้ให้แผ่นดินนั้น ส่วนหนึ่งก็คือสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยที่ตอบสนองการใช้งานอย่างลงตัว

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตัวบ้านนั้น เป็นการสืบทอดทางกายภาพมาจากบรรพบุรุษที่ได้สร้างเอาไว้ มีผูกพันกันอย่างกลมเกลียว จากการสัมภาษณ์ทายาท คือครุฑนตรี ตราโมท และคุณญาติ ตราโมท ซึ่งเป็นบุตรของครุมนตรี ตราโมทนั้น จะมีข้อสังเกตได้ว่า ทุกคนมีความผูกพันกับตัวบ้านอย่างแนบแน่น สามารถเล่าอธิบายถึงบรรยากาศตัวบ้านที่อยู่อาศัยได้อย่างละเอียดทุกมุม มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในกลุ่มเครือญาติเป็นอย่างดี มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีพลังความรักอันยิ่งใหญ่

ถึงแม้ว่าครุมนตรี ตราโมท ได้จากไปเมื่อปี พ.ศ. 2538 บ้านครุมนตรี ตราโมท ก็ได้เปิดให้เข้าชมเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านประวัติศาสตร์ของชาติ (บ้านโสมส่องแสง) ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพและบ้านแหล่งองค์ความรู้ของชาติไทย

บ้านครุสมจิตร ไสสุวรรณ (ศิลปินแห่งชาติ)

บ้านครุสมจิตร ไสสุวรรณ เป็นบ้านสมัยใหม่ตามสภาพของสังคมยุคใหม่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่กำลังสร้างบ้านสร้างเมือง จากการลงภาคสนามเก็บข้อมูลนั้น ถึงแม้ว่าตัวบ้านครุสมจิตร จะสร้างแบบสมัยใหม่กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ตามแต่สภาพการใช้งานบริเวณบ้านยังรักษาวินัยดั้งเดิมอยู่ สภาพแวดล้อมที่พักอาศัยนั้นปิดล้อมไปด้วยต้นไม้ และจัดสวนเล็กๆ ร่มรื่นน่าอยู่ เพื่อพักผ่อนยามว่างหลังเลิกจากการทำงาน ส่วนเวลาการพักผ่อนของครุสมจิตรนั้นส่วนใหญ่ชอบทำงานในห้องฝึกซ้อมโดยตรง ซึ่งเป็นงานดนตรีประเภทวงดนตรีสากล ซึ่งครุสมจิตรเป็นนักไวโอลิน ส่วนดนตรีลาวเดิมนั้นก็ได้นำมาผสมผสานกับดนตรีสากลบางโอกาสเพื่อไม่ให้ขาดหายไป

จากการศึกษากล่าวได้ว่าบ้านพักอาศัยของครุฑนตรีสามารถเป็นหนึ่งใน “มรดกทางวัฒนธรรม” ที่เป็นผลมาจากการกระบวนการพัฒนาในเรื่องคุณค่าและความต้องการของผู้อยู่อาศัยที่ตระหนักถึงการดำรงชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ทั้งชีวิตความเป็นอยู่และการทำงานตลอดจนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางจิตใจ ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมแห่งนี้เกิดขึ้นจากลักษณะรูปแบบทางกายภาพ (Tangible) และรูปแบบทางนามธรรม (Intangible) ที่สอดคล้องกันตามนิยามขององค์การการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติซึ่งเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีตซึ่งเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถทดแทนได้ที่สำคัญอย่างหนึ่งและเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของอาคารอย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเพิ่มเติมนั้น วิถีชีวิตและการอยู่อาศัยของศิลปินมีความสำคัญในประเด็นของพลวัตทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและปัจจุบัน และยังมีการเจริญเติบโตที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

โดยสรุปแล้วเมื่อก้าวถึงกรณีศึกษามรดกสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการดนตรีนี้ นับว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีความคิดสร้างสรรค์ถูกขัดเกลาให้ตอบสนองวิถีชีวิตจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของศิลปินผู้อยู่อาศัยนั้นๆ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. ควรจะมีทฤษฎีต่อเนื่องในการรวบรวมองค์ความรู้ บ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้านให้ครบถ้วนอาเซียน
2. ควรจะต้องมีการศึกษาและทำวิจัยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อย่างต่อเนื่องตามพื้นที่ที่คงเหลือ เพื่อจะได้เป็นฐานความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อนที่จะหมดไป
3. ควรนำความรู้ในรายงานวิจัยบ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรี สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนต่อยอดองค์ความรู้ และประกอบฐานวัฒนธรรมต่อไป

การจัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 “บ้านมรดกความงามสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยแหล่งการถ่ายทอดการดนตรี
 สู่สำเนียงดนตรีไทยร่วมอาเซียนเพื่อนบ้าน”
 วันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท ชันธุศิริ ดุริยางคศิลป์ปริทัศน์ ไทยวัฒนาพานิช: กรุงเทพมหานคร 2528.
- งามพิศ สัตย์สงวน มานุษยวิทยากายภาพ: วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: 2539.
- _____. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม ธรรมสภา, กรุงเทพมหานคร: 2538.
- จิรัช วิระชัย สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร: 2534.
- นิเทศ ดินะกุล การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: 2556.
- พัทธยา สายหู กลไกทางสังคม สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 2544.
- พูนพิศ อมาตยกุล ดนตรีวิจิตร สยามสมัย กรุงเทพมหานคร: 2529.
- _____. และคณะ นามานุกรมศิลปเพลงไทยในรอบ 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โรงพิมพ์เรือนแก้ว กรุงเทพมหานคร: 2532.
- _____. สยามสังคีต สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ กรุงเทพมหานคร: 2534.
- พิชิต ชัยเสรี ปหาสะ วารสารศิลปกรรม ปีที่ 4 ฉบับ 8 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร: 2528.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์ สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร: 2525.
- มนตรี ตราโมท วิวัฒนาการดนตรีไทยในยุครัตนโกสินทร์ พิมพ์ในงานพระราชเพลิงศพ วัดเทพศิรินทราวาส, กรุงเทพมหานคร: 2528.
- _____. โสมส่องแสงชีวิตดนตรีไทยของมนตรีตราโมท กรุงเทพมหานคร: 2537.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ภูมิศาสตร์กับวิถีไทย อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง กรุงเทพมหานคร: 2532.
- สุพัตรา สุภาพ สังคมวิทยา สำนักพิมพ์วัฒนาพานิชจำกัด กรุงเทพฯ 2536.